

ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ

DOI 10.35423/2078-8142.2025.2.1.8

УДК 130.2+316.7(477+520)

Ю. Р. Вацик,

аспірантка відділу філософії культури, етики та естетики,
Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України,
м. Київ, Україна;

e-mail: julia.vatsyk@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9528-9414>

САКРАЛЬНИЙ І СЕКУЛЯРНИЙ ВИМІРИ САМОПОЖЕРТВИ: МІЖКУЛЬТУРНА ПЕРСПЕКТИВА

***Анотація:** Стаття присвячена дослідженню самопожертви як культурно-філософської категорії. Аналізується, в який спосіб у різних культурних, історичних і соціальних контекстах самопожертва набуває сакральних або секулярних форм, виконуючи інтегративну функцію для спільноти. Метою дослідження є порівняльний аналіз українського досвіду сакралізації героїчної смерті в контексті російсько-української війни та японської десакарлізації воєнної жертви після 1945 р., що виявляє трансформацію логіки самопожертви у секулярні практики корпоративної відданості. Методологія поєднує філософський аналіз з евристичними напівструктурованими, проведеними з українськими та японськими експертами з релігійної та академічної сфер. Результати демонструють, що самопожертва не зникає навіть за змінених соціокультурних умов, а лише набуває нових історичних форм. Хоча її конкретні прояви різняться, вона здатна трансформуватися, надавати сенс і забезпечувати спільнотам інтегративну орієнтацію перед екзистенційними та соціальними викликами.*

***Ключові слова:** самопожертва, героїчна смерть, сакральні цінності, секуляризація, гранична ситуація, соціальна інтеграція, війна, сараріман, українська культура, японська культура.*

Yuliia Vatsyk,
PhD Student, H. Skovoroda Institute of Philosophy
of National Academy of Science of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: julia.vatsyk@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9528-9414>

**SACRED AND SECULAR DIMENSIONS OF SELF-SACRIFICE:
AN INTERCULTURAL PERSPECTIVE**

Abstract: *The article examines self-sacrifice as a cultural-philosophical category that functions as a mechanism of social integration. It explores how, across different cultural contexts, self-sacrifice assumes either sacred or secular forms while retaining its integrative role for the community. The aim is a comparative analysis of the Ukrainian trajectory of sacralizing heroic death and the Japanese trajectory of desacralizing war-related self-sacrifice after 1945, which redirected the logic of self-sacrifice into secular practices of corporate loyalty. Methodologically, the study combines philosophical analysis with heuristic semi-structured interviews conducted with experts from religious and academic fields in both countries. Although not statistically representative, these interviews reveal cultural meanings and social mechanisms that would remain hidden if approached only through theory in isolation. The findings demonstrate that self-sacrifice does not disappear even when socio-cultural conditions change. In Ukraine, especially since 2014 and the full-scale invasion of 2022, it has been actualized through heroic death and communal solidarity, resonating with the notion of “sacred values.” In Japan, by contrast, the postwar pacifist paradigm desacralized military self-sacrifice, yet its cultural grammar persisted in secular registers, most visibly embodied in the figure of the sararīman, with corporate loyalty, initiation rituals, and even karōshi (death from overwork) serving as new forms of sacrifice. This comparative perspective demonstrates that self-sacrifice, whether framed in sacred or secular terms, consistently operates as a cultural resource for maintaining communal continuity. Overall, the article concludes that self-sacrifice, despite its divergent historical manifestations, remains a universal cultural category capable of transformation, of endowing death with meaning, and of orienting communities in the face of existential and social challenges.*

Keywords: *self-sacrifice, heroic death, sacred values, secularization, limit situation, social integration, war, sararīman, Ukrainian culture, Japanese culture.*

Війна та інші граничні ситуації ставлять під питання не лише життя окремої людини, а й існування спільноти загалом. За таких обставин актуалізуються засадничі цінності, які визначають межі спільного та дають культурі змогу зберігати тяглість попри радикальні загрози. Категорія самопожертви у цьому сенсі постає ключем для розуміння того, як у кризові періоди переосмислюються межі належності до спільноти та виявляються її символічні підвалини.

Як наголошують Н. Петрук та О. Гапченко, в умовах війни дискурсивна етика й універсальні моральні норми стають засадою солідарності та співвідповідальності, без яких неможливе збереження людського буття [17]. Самопожертва постає практичним утіленням цих норм, адже означає готовність індивіда поставити благо спільноти вище за власне виживання. Тому феномен самопожертви потребує розгляду у філософському вимірі і як культурна цінність, і як спосіб, у якому культура виробляє механізми консолідації спільноти.

Цей висновок кореспондує із сучасними підходами до осмислення героїзму. Як підкреслює О. Притула [18], в умовах гібридної війни універсальними характеристиками героїчного стають сила духу й повсякденна стійкість. Вони виходять за межі гендерних чи професійних ролей і формують нову антропологічну концепцію героїзму. Таким чином, акти стійкості й жертвності набувають сенсу та сили тоді, коли вплітаються у простір солідарності, що водночас постає як культурний символ і соціальний механізм єдності.

У даному дослідженні поєднано філософський аналіз з матеріалами напівструктурованих інтерв'ю. Інтерв'ю проводилися у жовтні 2023 – лютому 2024 р. з українськими та японськими експе-

ртами, серед яких були буддійський монах М. Сіншьō (настоятель храму Дзюмьō-ін, Токіо), антрополог С. Нобутака (Цукубський університет), ігумен С. Дубатовк, військовий капелан з 2014 року, та етнологиня О. Боряк (Державний науковий центр охорони культурної спадщини від техногенних катастроф). Запитання були згруповані у п'ять блоків (смерть як сакральний акт; сенс смерті для індивіда; культурне значення смертності; вшанування пам'яті; практики меморіалізації).

Інтерв'ю не є репрезентативними у статистичному сенсі, але виконують евристичну функцію: вони дають змогу виявити культурні смисли й соціальні механізми, які не фіксуються кількісними дослідженнями та підсвічують феномени, що залишаються абстрактними у межах лише теоретичного розгляду. Сьогодні для українців війна означає актуалізацію самопожертви, що набуває сакральної цінності, тоді як вважається, що Японії після капітуляції 1945 р. була властивою протилежна динаміка, а саме – десакралізація самопожертви. Саме ця асиметрія відкриває простір для компаративного аналізу.

У цій статті самопожертва розглядається як механізм соціальної інтеграції, що у різних культурних контекстах набуває сакральних або секулярних форм. Метою статті є порівняльний аналіз українського й японського досвідів, який дає можливість виявити культурно-філософські смисли цих трансформацій і зрозуміти їхній вплив на способи інтеграції спільноти.

Війна 2014 року та особливо повномасштабне вторгнення 2022-го поставили українське суспільство перед ситуацією, коли звичні уявлення про нормальність і безпеку зазнали радикального перегляду. У цих умовах відбулася інтенсивна актуалізація спільнотних цінностей, пов'язаних зі збереженням національної цілісності. Серед них особливого значення набувають самопожертва та героїчна смерть, які виходять за межі приватного вибору й перетворюються на суспільний орієнтир.

Карл Ясперс трактував смерть, що особливо виразно постає у воєнному досвіді, як одну зі складових граничних ситуацій – радикальних випробувань, у яких звичний світ людини руйнується, а

повернення до колишньої реальності стає неможливим. У такому стані людина постає лицем до лица зі своїми обмеженнями – фізичними, емоційними й моральними – і змушена усвідомити, що жити «як раніше» вже не вдасться [14]. Це відкриває можливість автентичного вибору. У випадку війни такою можливістю, зокрема, стає готовність пожертвувати власним життям заради спільноти. Свідчення капелана о. Савви Дубатовка демонструють, що для багатьох військових індивідуальна смерть осмислюється саме в цій перспективі – як символічний акт служіння спільноті: «Більшість із тих, хто загинув, казали: “Нехай я помру, але нехай живе Україна!”» [21]. Подібні висловлювання можна розглядати крізь призму концепту сакральних цінностей [5], які в умовах війни стають недоторканими й не підлягають раціональному обміну. Самопожертва у такій перспективі постає як гранична форма відповідальності перед спільнотою.

Не менш показові приклади демонструють і цивільні практики: етнологиня О. Боряк розповідала про свою експедицію на Чернігівщину після деокупації, де «під обстрілами, під вибухами, ризикуючи власним життям, люди намагалися поховати тіло... незалежно від того, чи це була знайома людина, чи чужинець». На нашу думку, це свідчить про готовність людей жертвувати власною безпекою заради вищих смислів – збереження цінностей спільноти та гідності смерті.

Такі індивідуальні історії відображають ширший процес формування мобілізованої ідентичності, про який свідчать сучасні дослідження. Соціологічні дані засвідчують зростання рівня готовності боротися за країну – від 60,3% у 2020 р. [20] до 84% у 2022 р. [7]. Ця динаміка демонструє не лише мобілізацію у відповідь на загрозу, а й трансформацію самопожертви у символічний фундамент національної спільноти. Вона знаходить підтвердження й у сучасному українському контексті, де емпіричні дослідження фіксують готовність громадян до захисту країни та актуалізацію героїчної самопожертви [16; 7]. У більш широкій філософській перспективі Я. Любивий наголошує, що адекватна відповідь на виклики військово-політичних криз можлива лише за умови актуалізації базових

цінностей виживання та розвитку [2]. Він підкреслює, що в добу військово-політичних криз особливо актуалізується потреба в укоріненні у бутті базових і духовних цінностях, здатних не лише консолідувати суспільство, а й визначати стратегії його виживання та розвитку [3].

Можна спостерігати як у сучасній Україні війна актуалізує надзвичайно потужний горизонт уявленої спільноти у термінах Б. Андерсона [4]. Загибель воїнів, поховання під обстрілами чи навіть повсякденні волонтерські практики набувають значення символів, через які українці сьогодні уявляють свою належність до єдиної нації. Соціальна реклама, мистецькі образи й ритуали взаємодопомоги інтегрують приватний досвід самопожертви у спільний наратив, надаючи йому загальнонаціональний сенс. Таким чином, гасла на кшталт «Герої не вмирають» функціонують подібно до прапора чи гімну: вони матеріалізують уявну єдність і забезпечують символічне підґрунтя існування української нації як уявленої спільноти.

Важливим є й аспект тяглості: сучасні жертви часто осмислюються як продовження давніших традицій – від козаків до борців за незалежність ХХ–ХХІ ст. Така інтерпретація вписує індивідуальний досвід у ширший історичний наратив і закріплює уявлення про спільність поколінь. У цьому сенсі символічне значення жертви може розглядатися як складова культури безпеки, адже, як відзначають В. Ананьїн і В. Горлинський [1], саме цінності виконують роль системи координат суспільного життя, забезпечуючи його консолідацію і стійкість навіть в умовах війни.

Інший культурний досвід демонструє протилежну динаміку. На відміну від України, де війна реактуалізує героїчну самопожертву як спільнотну цінність, японський досвід після 1945 р. характеризується глибокою десаκραлізацією цього етосу. Як наголосив буддійський монах М. Сіншō: «Усі ті століття аж до Другої світової війни люди свідомо йшли на смерть... Але період після Другої світової війни в Японії, мабуть, уперше за багато століть її історії став часом, коли смерть перестали вшановувати». Схожу думку висловив антрополог С. Нобутака, зауваживши, що сучасні японці «вза-

галі не мають уявлення про смерть без вагання» і «у Японії ми не маємо жодного відчуття самопожертви». Ці оцінки підтверджують і соціологічні дані: лише 13,2% японців у World Values Survey 2019 р. заявили про готовність боротися за свою країну [20].

Ключова відмінність між сучасними українцями та японцями полягає у різному досвіді граничних ситуацій. В Україні самопожертва знов і знов набуває ваги через реальну загрозу знищення українства. Натомість у Японії після завершення Другої світової війни фактично не виникало подій, які ставили б під сумнів існування спільноти взагалі. Навіть масштабні катастрофи – землетруси, цунамі, ядерні аварії – хоча і сповнені трагізмом, але не ставлять під питання виживання самої ідеї японської нації і, відповідно, не активують повною мірою логіку необхідності героїчної самопожертви. У термінах Гайдегера, японське суспільство залишається у модусі *das Man*, де сакральні цінності розчиняються в повсякденності та втрачають екзистенційну нагальність [11, с. 167–168].

Однією з небагатьох спроб відродити сакральний вимір смерті в японському суспільстві можна вважати характері письменника Ю. Місіми (1970). Цей жест інтерпретується як поодинокий відгомін давнішого героїчного етосу – своєрідна спроба актуалізувати логіку самопожертви заради цінностей, що визначала японську культуру до 1945 р. Саме тому, що суспільство вже відійшло від звеличення смерті, інцидент викликав радше тривогу, ніж захоплення. Як зауважив журналіст Дарел Г'юстон, дипломати в усьому світі сприйняли його як попередження про можливе повернення Японії до мілітаризму. Тодішній прем'єр-міністр Ейсаку Сатō вважав за потрібне запевнити міжнародну спільноту, що самогубство Місіми не призведе до відродження насильства чи ультраправих рухів [13]. Тож, вчинок Ю. Місіми лише підкреслив культурний розрив: те, що колись символізувало честь і відданість, тепер сприймалося як анахронізм, нагадування про минуле, яке післявоєнна Японія прагнула залишити позаду.

Водночас, твердження японських респондентів про зникнення самопожертви засвідчують, що у їхньому сприйнятті вона й далі ототожнюється з воєнним кодексом, тоді як сучасні прояви за-

лишаються поза увагою. Саме тут порівняльний погляд «ззовні» дає змогу змінити оптику й побачити, що логіка жертви не зникла, а трансформувалася.

На нашу думку, сакральні цінності, які глибоко вкорінені в культурі, не розчиняються безслідно: вони переходять у нові соціокультурні практики. Щодо японської культури, то можна говорити про трансформацію логіки самопожертви і появу специфічного типу десакралізованої, секулярної самопожертви, найяскравішим прикладом якої постає феномен сарарімана (sararīman). Сараріман – це офісний працівник, який виявляє безумовну відданість корпорації, що уособлює нову корпоративну форму колективної інтеграції та лояльності. Ця постать сформувалася у період «економічного дива», стала гегемоном маскулінності й до сьогодні зберігає статус маркера соціального престижу [8, с. 39].

Основою цього феномена є японська модель працевлаштування, що після 1945 р. інституційно закріпила логіку підпорядкування індивіда колективу. Практика щорічного набору випускників безпосередньо з університетів (shinsotsu ikkatsu saiyō) створює неперервну життєву траєкторію: від школи до університету, а далі – до однієї корпорації, часто-густо на засадах довічного працевлаштування (shūshin koyō) [10; 19]. Це не лише економічна модель, а й соціальний механізм: індивід від початку інтегрується в корпоративне «тіло» як головну спільноту належності.

Так, церемонія вступу до компанії (nyūsha-shiki) набуває значення ритуалу переходу. Вона не зводиться до адміністративної процедури, а функціонує як ініціація, що символічно прирівнює працівника до члена родини чи воїна, який складає присягу. У дюргаймівських термінах це можна інтерпретувати як колективний обряд, що посилює соціальну солідарність і відтворює відданість як моральний обов'язок [9].

На іншому полюсі цього процесу лежить феномен karōshi – смерті від перепрацювання [12]. Офіційне визнання таких випадків державою та компенсація для родин засвідчують, що суспільство сприймає їх не як випадкові трагедії, а як зрозумілі, хоч і трагічні, наслідки самопожертви. Тут самозречення індивіда може осмислю-

ватися як служіння колективному тілу компанії, економіці й нації загалом.

У цьому сенсі сараріман посів місце воїна як головна фігура колективної ідентичності: архетип захисника спільноти було перенесено з поля бою у сферу праці. Як відзначає японський культурний антрополог Н. Хіротіка, сакралізація праці набуває інституційного оформлення: «У довоєнну добу душі загиблих на війні вшановувалися в токійському храмі Ясукуні, тоді як душі “корпоративних солдатів”, які померли під час служби, – на меморіальних монументах компаній» [15]. У такий спосіб корпорація вибудовує власний пантеон: засновники постають як «пращури» (відсилання до японського культу шанування предків), а працівники – як «воїни». У такий інтерпретації культ «корпоративного солдата» відтворює військовий архетип у секулярному контексті.

Подібно до того, як солдати воюють за виживання нації, сараріман постає «піхотинцем корпорації Japan Inc. – партнерства між правлячою Ліберально-демократичною партією, великим бізнесом та бюрократією, що забезпечило “економічне диво”» [8, с. 39]. Таким чином, корпорація уявляється як колективне тіло, яке, подібно до нації, вимагає лояльності та жертви. Лояльність до корпорації стає функціональним еквівалентом патріотизму, а корпоративні похорони – аналогом воєнних комеморацій, що легітимують відданість і жертву.

Японська система працевлаштування та супровідні ритуали вбудовують індивідів у структури корпоративної солідарності. Церемонія вступу до компанії і навіть інституціоналізація смерті від переpracювання функціонують як символічні механізми, що зберігають культурну логіку самопожертви, попри втрату її героїчно-військової форми. У цьому сенсі корпорація постає як інститут символічного інтегрування: можна сказати, що вона формує габітус лояльності, який продовжує визначати межі належності та зобов'язання.

У термінах Ж. Бодріяра [6] культ сарарімана можна навіть трактувати як симулякр самопожертви: героїчна смерть була десакралізована, проте її культурна граматики відтворюється у нових ін-

ституційних формах, що інтегрують індивіда у колектив і забезпечують відчуття спільності. Таким чином, феномен сарарімана демонструє, що навіть у мирному суспільстві самопожертва зберігається як ключовий соціокультурний механізм, лише змінюючи сферу своєї реалізації.

Отже, порівняння українського та японського досвіду доводить, що самопожертва у своїх сакральному й секулярному вимірах постає стійким культурним феноменом. У граничних обставинах, коли на кону стоїть саме існування нації, вона набуває сакрального змісту й постає як акт, у якому індивід виходить за межі власної обмеженості та втілює цінності спільноти. В Україні цей вимір проявляється через героїчну смерть і готовність віддати життя за вищі цінності, передусім за збереження українства як культурно-національної спільноти. Японський досвід, навпаки, показує, як післявоєнна десаκραлізація воєнної жертви трансформувала її у секулярні форми корпоративної відданості, що відтворюють логіку самопожертви в іншій площині, але все ще виконують інтеграційну функцію.

У культурному вимірі це засвідчує, що самопожертва належить до тих універсальних смислів, які не зникають навіть після зміни історичних умов: вона трансформується, зберігаючи здатність наділяти смерть значенням і формувати символічні орієнтири спільноти та водночас сприяти її мобілізації у ситуаціях екзистенційної загрози чи соціальних викликів. Таким чином, феномен самопожертви постає як тягла культурна категорія, що у різні епохи та контексти відкриває нові способи зв'язку між індивідом і спільнотою.

ЛІТЕРАТУРА ТА ПРИМІТКИ

1. Ананьїн В. О., Горлинський В. В. Суспільство ризику: соціокультурний вимір безпеки. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2023. № 2(178). С. 34–47.

2. Любивий Я. В. Базові та духовні цінності в добу військово-політичних криз. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2025. № 1(181). С. 15–28.

3. Любимий Я. В. Прагматистський та ціннісний підходи до проблем війни і миру у добу пост-постмодерну. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2023. № 2(178). С. 64–77.
4. Anderson B. Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism. Rev. ed. London : Verso, 1991. 240 p.
5. Atran S., Axelrod R. Reframing sacred values. *Negotiation Journal*. 2008. Vol. 24, No. 3. P. 221–246.
6. Baudrillard J. Simulacra and simulation / transl. by S. F. Glaser. Ann Arbor : University of Michigan Press, 1994. 164 p.
7. Bukkvoll T., Steder F. B. War and the willingness to resist and fight in Ukraine. *Problems of Post-Communism*. 2023. Vol. 71, No. 3. P. 245–258.
8. Dasgupta R. Articulations of salaryman masculinity in Shōwa and post-Shōwa Japan. *Asia Pacific Perspectives*. 2017. Vol. 15, No. 1. P. 33–47. URL: https://jayna.usfca.edu/asia-pacific-perspectives/pdfs/dasgupta_-_salary_man_articulations_in_japan.pdf (дата звернення: 29.06.2025).
9. Durkheim E. The elementary forms of religious life / transl. by K. E. Fields. New York : Free Press, 1995. 480 p.
10. Heeb S., Yamauchi M. Simultaneous recruitment of new graduates (SRoNG): What it is, why it persists, and how it is changing. *European Journal of East Asian Studies*. 2023. Vol. 22, No. 3. P. 252–280.
11. Heidegger M. Being and time. New York : HarperCollins, 1962. 590 p.
12. Herbig P. A., Palumbo F. A. Karoshi: Salaryman sudden death syndrome. *Journal of Managerial Psychology*. 1994. Vol. 9, No. 7. P. 11–16.
13. Houston D. The Mishima incident: A wasteful way to die. Alicia Patterson Foundation. 1970. December 4. URL: <https://aliciapatterson.org/darrell-houston/the-mishima-incident-a-wasteful-way-to-die> (дата звернення: 29.06.2025).
14. Jaspers K. Philosophie. Bd. II. Existenzerhellung. 4. Aufl. Berlin : Springer, 1973. 452 p.
15. Nakamaki H. The company funeral as Shaen culture. *Senri Ethnological Studies*. 2009. Vol. 62. P. 137–151.
16. Maltseva K., Halimov E., Kuchynskyi O. Individual values, collective values and sacred values: cognitive ethnography in Ukraine during war. *Journal of Cultural Cognitive Science*. 2023. Vol. 7. P. 325–263.
17. Petruk N. K., Gapchenko O. V. Principles of discourse ethics and human existence in times of war. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2023. № 23. P. 72–85.

18. Prytula O. L. The phenomenon of heroism in the understanding of philosophical anthropology. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2024. № 26. P. 120–133.

19. Schmid L. Recruitment in Japan and Switzerland (Midterm scholarship report, Autumn 2019). Zurich : Swiss-Japanese Chamber of Commerce, 2020. URL: <https://www.sjcc.ch/wp-content/uploads/2020/09/scholarship-report-2020-schmid-midterm.pdf> (дата звернення: 29.06.2025).

20. World Values Survey Association. World Values Survey Wave 7 (2017–2022): Official aggregated dataset version 5.0. Vienna : World Values Survey Association, 2023. URL: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVS DocumentationWV7.jsp> (дата звернення: 29.06.2025).

21. Тут і далі наведено фрагменти експертних інтерв'ю з представниками релігійних спільнот (православний ігумен і капелан; буддистський монах і настоятель храму) та академічних кіл (наукові дослідники з етнології та культурної антропології) України і Японії. Добір респондентів мав на меті поєднати емпіричний досвід і наукову перспективу для виявлення культурних смислів смерті, зокрема самопожертви. Інтерв'ю проведено в межах дослідницького стажування авторки в Університеті Цукуба. Висловлювання японських експертів перекладено авторкою; транскрибовані матеріали зберігаються у авторки та доступні за запитом.

REFERENCES

Ananin, V. O., & Horlynskyi, V. V. (2023). Suspilstvo ryzyku: sotsiokulturny vumir bezpeky [Risk society: the sociocultural dimension of safety]. *Multyversum. Filosofskiyi almanakh (Multiversum. Philosophical Almanac)*, 2(178), 34–47. <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2023.2.1.2> [In Ukrainian].

Anderson, B. (1991). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism* (Rev. ed.). Verso.

Atran, S., & Axelrod, R. (2008). Reframing sacred values. *Negotiation Journal*, 24(3), 221–246. <https://doi.org/10.1111/j.1571-9979.2008.00182.x>

Baudrillard, J. (1994). *Simulacra and simulation* (S. F. Glaser, Trans.). University of Michigan Press. (Original work published 1981)

Bukkvoll, T., & Steder, F. B. (2023). War and the willingness to resist and fight in Ukraine. *Problems of Post-Communism*, 71(3), 245–258. <https://doi.org/10.1080/10758216.2023.2277767>

Dasgupta, R. (2017). Articulations of salaryman masculinity in Shōwa and post-Shōwa Japan. *Asia Pacific Perspectives*, 15(1), 33–47. Retrieved from https://jayna.usfca.edu/asia-pacific-perspectives/pdfs/dasgupta_-_salaryman_articulations_in_japan.pdf

Durkheim, E. (1995). *The elementary forms of religious life* (K. E. Fields, Trans.). Free Press. (Original work published 1912)

Heeb, S., & Yamauchi, M. (2023). Simultaneous recruitment of new graduates (SRoNG): What it is, why it persists, and how it is changing. *European Journal of East Asian Studies*, 22(3), 252–280. <https://doi.org/10.1163/15700615-02203001>

Heidegger, M. (1962). *Being and time*. HarperCollins.

Herbig, P. A., & Palumbo, F. A. (1994). Karoshi: Salaryman sudden death syndrome. *Journal of Managerial Psychology*, 9(7), 11–16. <https://doi.org/10.1108/02683949410075831>

Houston, D. (1970, December 4). The Mishima incident: A wasteful way to die. *Alicia Patterson Foundation*. Retrieved from <https://aliciapatterson.org/darrell-houston/the-mishima-incident-a-wasteful-way-to-die>

Jaspers, K. (1973). *Philosophie: Band II. Existenzerhellung* (4th ed.). Springer.

Liubyvyi, Ya. V. (2023). Prahmatystyskyi ta tsinnisnyi pidkhody do problem viiny i myru u dobu post-postmodernu [Pragmatist and value-based approaches to the problems of war and peace in the post-postmodern age]. *Multyversum. Filosofskiyi almanakh (Multiversum. Philosophical Almanac)*, 2(178), 64–77. <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2023.2.2.2> [In Ukrainian].

Liubyvyi, Ya. V. (2025). Bazovi ta dukhovni tsinnosti v dobu viiskovo-politychnykh kryz [Basic and spiritual values in the age of military-political crisis]. *Multyversum. Filosofskiyi almanakh (Multiversum. Philosophical Almanac)*, 1(181), 15–28. <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2025.1.1.2> [In Ukrainian].

Nakamaki, H. (2009). The company funeral as Shaen culture. *Senri Ethnological Studies*, 62, 137–151. <https://doi.org/10.15021/00002762>

Maltseva K., Halimov E., Kuchynskyi O. Individual values, collective values and sacred values: cognitive ethnography in Ukraine during war. *Journal of*

Cultural Cognitive Science, (7). 2023. 325-263: <https://doi.org/10.1007/s41809-023-00134-2>

Petruk, N. K., & Gapchenko, O. V. (2023). Principles of discourse ethics and human existence in times of war. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, (23), 72–85. <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i23.283589>

Prytula, O. L. (2024). The phenomenon of heroism in the understanding of philosophical anthropology. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, (26), 120–133. <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i26.319685>

Schmid, L. (2020). Recruitment in Japan and Switzerland (Midterm scholarship report, Autumn 2019). *Swiss-Japanese Chamber of Commerce (SJCC)*. Retrieved from <https://www.sjcc.ch/wp-content/uploads/2020/09/scholarship-report-2020-schmid-midterm.pdf>

World Values Survey Association. (2023). *World Values Survey Wave 7 (2017–2022): Official aggregated dataset version 5.0*. World Values Survey Association. Retrieved from <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>